

Przystanek historia

<https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/represje/83558,Czerwiec76-Gwaltowne-konsultacje-spoeczne.html>

Fot. z zasobu IPN

ARTYKUŁ

Czerwiec'76. Gwałtowne „konsultacje społeczne”

OKRES HISTORYCZNY

(1970-1980) Od Gdańska do Gdańska

Autor: DOBROSŁAW RODZIEWICZ 25.06.2021

25 czerwca 1976 r., dzień po zapowiedzi podwyżek cen, w Radomiu, Ursusie i Płocku rozpoczęły się strajki. Do wystąpień robotników doszło także w zakładach pracy w innych miastach kraju.

Chociaż wybuchające strajki i inne formy protestu objęły w sumie około 80 tys. osób w co najmniej 90 zakładach pracy w 24 województwach – czyli w połowie kraju – mało kto potrafi dziś wymienić inne ogniska oporu niż Radom, Ursus i (już rządziej) Płock.

W dziejach PRL podwyżki lub zapowiedzi podwyżek cen podstawowych artykułów żywnościowych często prowadziły do tzw. niepokojów społecznych w postaci strajków i demonstracji ulicznych, zaś te ostatnie – w momencie prób ich pacyfikacji przez MO – łatwo przeradzały się w zamieszki. Nie inaczej stało się 25 czerwca 1976 r., nazajutrz po sejmowym wystąpieniu ówczesnego premiera Piotra Jaroszewicza, w którym ten *de facto* zapowiedział rychły wzrost cen wielu podstawowych artykułów żywnościowych (cukier, mięso, ryby, masło, sery, produkty zbożowe, warzywa, owoce) o co najmniej kilkadziesiąt, a nawet o ponad 100 procent. Prowokacyjną cechą „projektu”, który 25 czerwca miał rzekomo zostać poddany „konsultacjom społecznym”, był także niekorzystny dla obywateli o niższych dochodach system rekompensat. Mimo starannego pod względem propagandowym przygotowania przez władze PRL „operacji cenowo-dochodowej”, co miało oswoić Polaków z tezą o jej konieczności z powodów ekonomicznych, nazajutrz po przemówieniu Jaroszewicza doszło do burzliwych „konsultacji społecznych”.

**Demonstracja przed siedzibą KW
PZPR w Płocku, czerwiec 1976.**

Fot. z zasobu IPN

Barykada na drodze przed bramą
ZM „Ursus”. Fot. z zasobu IPN

Ulice Radomia, czerwiec 1976.

Fot. z zasobu IPN

Wybiórczy kształt pamięci

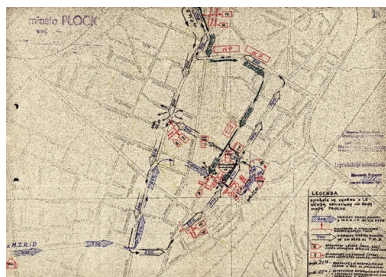
Wydarzenia z 25 czerwca w dziejach protestów społecznych przeciwko polityce władz PRL zapisały się trwale, ale pamiętane są często w sposób wybiórczy, nie oddający rzeczywistej skali sprzeciwu wobec planowanych przez władze podwyżek. Chociaż wybuchające strajki i inne formy protestu objęły w sumie około 80 tys. osób w co najmniej 90 zakładach pracy w 24 województwach – czyli w połowie kraju – mało kto potrafi dziś wymienić inne ogniska oporu niż Radom, Ursus i (już rzadziej) Płock. Niewielu słyszało choćby o tym, że w Stoczni im. Lenina w Gdańsku zastrajkowało wtedy około 10 tysięcy pracowników, o czym przypomina w jednym z artykułów Piotr Brzeziński z gdańskiego oddziału IPN. Okazuje się, że nawet słynny film „Człowiek z żelaza” Andrzeja Wajdy utrwała błędną tezę, jakoby w czerwcu 1976 r. w Gdańsku strajków nie było.

Na takim kształcie pamięci o czerwcu '76 roku zaważyły rozmaite okoliczności. Strajki, choć liczne, trwały krótko, ponieważ ekipa Gierka błyskawicznie ogłosiła, że podwyżek jednak nie będzie. Do Radomia i Ursusa

publiczną uwagę przykuły z kolei nie tylko gwałtowne formy protestu oraz skala i brutalność represji, lecz także przeprowadzona przez komunistów operacja propagandowa. W jej ramach wydarzenia z Radomia i Ursusa zostały wyeksponowane po to, by narracja o zamieszkach, podpaleniach oraz sabotażu „przykryła” o wiele liczniejsze akcje strajkowe w niemal połowie kraju, mające przebieg pokojowy. W publicznym odbiorze czerwcowe protesty miały się zapisać jako pojedyncze, odizolowane przypadki działalności „warchotów” i „chuliganów”.

1976, czerwiec, Ursus, demonstranci spychają lokomotywę z rozkręconych torów. Fot. z zasobu IPN

1976, czerwiec, plan sytuacyjny, a właściwie: pacyfikacyjny, płockich struktur terroru reżimu Gierka. Z zasobu IPN

**1976, czerwiec, demonstracja
przed siedzibą KW PZPR w
Płocku. Fot. z zasobu IPN**

Wydarzenia z Radomia i Ursusa
wyeksponowano, by narracja o zamieszkach,
podpaleniach, sabotażu „przykryła” o wiele
liczniejsze, i pokojowe, strajki w niemal
połowie PRL. W publicznym odbiorze
czerwcowe protesty miały się zapisać jako
pojedyncze, odizolowane przypadki
działalności „warchołów” i „chuliganów”.

Radom, Płock, Ursus

W Radomiu, podobnie jak w wielu innych miastach, wszystko zaczęło się również od strajku, ale na strajku się nie skończyło. Pracownicy Zakładów Metalowych im. gen. Waltera wyruszyli na ulice miasta agitując po drodze załogi innych przedsiębiorstw (skutecznie) i kierując się w stronę gmachu KW PZPR. Wizyta zaczęła się pokojowo od przekonania I sekretarza KW PZPR, by przekazał do centrali żądanie odwołania podwyżek. Kiedy jednak po dwóch godzinach oczekiwania na odpowiedź okazało się, że partyjni aparatczycy z budynku komitetu zostali ewakuowani i nie ma tam już z kim rozmawiać, demonstranci wtargnęli do środka, dokonali dewastacji i podłożyli ogień. Rozpoczęła się trwająca do późnego wieczora faza zamieszek: walk ulicznych z oddziałami ZOMO oraz plądrowania sklepów.

Radom, demonstracja przed gmachem KW PZPR podczas Czerwca`76. Fot. z zasobu IPN

Przed siedzibą KW PZPR w Płocku: 1976, czerwiec. Fot. z zasobu IPN

Czerwiec`76: płonący budynek

komunistów „wojewódzkich” w

Radomiu. Fot. z zasobu IPN

Nieco podobny do radomskiego scenariusz – od strajku do manifestacji ulicznych i marszu pod komitet PZPR – został zrealizowany w Płocku, ale przybrał znacznie mniejsze rozmiary i nie objął podpalenia tamtejszego komitetu partii. Z kolei w Zakładach Mechanicznych Ursus w Warszawie, gdzie do strajku przystąpiło 90 proc. załogi, dyrekcja poprzestała na wezwaniach do powrotu do pracy. W tej sytuacji strajkujący wyszli na sąsiadujące z zakładem tory kolejowe, zatrzymując pociągi i informując pasażerów o strajku. Później rozkręcili tory ostatecznie blokując ruch pociągów. Pacyfikacja strajku przez milicję nastąpiła wieczorem i trwała krótko, ponieważ po przemówieniu telewizyjnym Jaroszewicza, w którym odwołał „projekt” podwyżek, protestujących zostało niewielu.

Inaczej niż w czerwcu '56, w grudniu '70 i podczas stanu wojennego władze PRL w czerwcu 1976 r. nie dopuściły do użycia broni palnej, a nawet zawczasu pozbawiły MO dostępu do takiej broni. Nie oznaczało to jednak ani kompletnego braku ofiar, ani rezygnacji z używania przemocy już po spacyfikowaniu zamieszek.

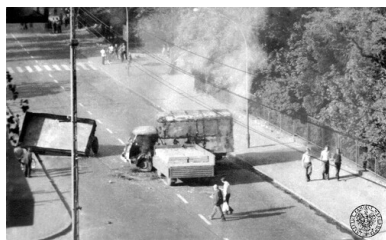
Represyjna specyfika

Inaczej niż w czerwcu '56, w grudniu '70 i podczas stanu wojennego władze PRL w czerwcu 1976 r. nie dopuściły do użycia broni palnej, a nawet zawczasu pozbawiły MO dostępu do takiej broni. Nie oznaczało to jednak ani kompletnego braku ofiar, ani rezygnacji z używania przemocy już po spacyfikowaniu zamieszek. Znamy dwa przypadki pobicia ze skutkiem śmiertelnym przypadkowych osób (ks. Romana Kotlarza i Jana Brożyny) oraz katowania zomowskimi pałkami osób zatrzymanych w Radomiu i Ursusie na tzw. ścieżkach zdrowia, urządzanych w aresztach i komendach MO. Traktowano w ten sposób nie tylko czynnych uczestników

zajść, ale także przypadkowo schwytanych przechodniów. Również takie osoby trafiły następnie przed kolegia ds. wykroczeń, które orzekały kary trzy- i dwumiesięcznego aresztu (w sumie dla 314 osób). Przed kolegia trafiły łącznie 353 osoby, z tego 214 w Radomiu, 131 w Warszawie i osiem w Płocku.

**Demonstracja przed siedzibą KW
PZPR w Płocku - 1976, czerwiec.
Fot. z zasobu IPN**

**Radomski Czerwiec`76: ul. 1
Maja, przyczepa (z lewej), pod
kołami której zginęło 2
demonstrantów - Jan Łabęcki i
Tadeusz Zabęcki. Fot. z zasobu
IPN**

1976, czerwiec, przed siedzibą

KW PZPR w Płocku. Fot. z zasobu

IPN

O wiele wyższe wyroki zapadały w procesach sądowych, także w trybie przyspieszonym. Na żądanie „najwyższych czynników partyjno-państwowych” odbyły się również cztery procesy pokazowe, w których skład ławy oskarżonych i stawiane zarzuty miały dowodzić, że wydarzenia czerwcowe były głównie dziełem kryminalistów i chuliganów. Na kary więzienia od dwóch do 10 lat skazano w Radomiu, Warszawie i Płocku łącznie kilkadziesiąt osób.

Nawet tak drakońskie wyroki nie wszystkich w kierownictwie PZPR zadowalały. W *Dziennikach Politycznych* Mieczysława Rakowskiego znajduje się wzmianka, iż wedle relacji towarzysza Józefa Kępy z Biura Politycznego KC PZPR, I sekretarz KW PZPR w Katowicach Zdzisław Grudzień

„domagał się kary śmierci dla tych, którzy protestowali w Radomiu i Ursusie”.

Fiasco przygotowywanej przez wiele miesięcy operacji „cenowo-dochodowej” było osobistą klęską Jaroszewicza, ale także potężnym ciosem w autorytet I sekretarza KC PZPR Edwarda Gierka, który zaczął tracić także zaufanie „radzieckich”, jak w kręgach kierowniczych PZPR nazywano kierownictwo KPZR.

W tych samych *Dziennikach politycznych* pod datą 13 sierpnia 1976 r. znajdujemy informację o podejściu Edwarda Gierka do tych samych procesów:

„(...) Na dowód, że G[ierek] wciąż się miota, [Józef] Kępa opowiada o jego stosunku do procesów. Uważał, że trzeba karać bardzo surowo. «Kiedy już śledztwo zostało zakończone - opowiadał Józek - wziąłem akta sprawy i zacząłem je czytać. Okazuje się, że żaden z oskarżonych (z Ursusa) nie był karany. Są to porządni robotnicy, wielu z nich ma ojców robotników. Więc kiedy zadzwonił Gierek, opowiedziałem mu o swoich spostrzeżeniach. Nazajutrz, podczas wręczania odznaczeń z okazji 22 lipca, sam zaczął mówić, że trzeba uważać z tymi procesami, z wymiarem kar, etc.»”.

**Czerwiec 1976 - radomskie walki
uliczne Polaków z siłami reżimu
Gierka. Fot. z zasobu IPN**

Jan Brożyna - zmarł w nocy z 30 czerwca na 1 lipca 1976 r. - prawdopodobnie w wyniku brutalnego pobicia przez milicję Gierka. Fot. z zasobu IPN

Wnętrza Aresztu Śledczego w Radomiu, gdzie - po pacyfikacji Polaków przez siły reżimu Gierka w czerwcu 1976 r. - trafiali zatrzymani demonstranci i miały miejsce „ścieżki zdrowia”. Fot. z zasobu IPN

Początek końca Gierka

Władze PRL, znające z raportów MSW i aparatu PZPR prawdziwą, ogromną skalę buntu przeciwko planowi podwyżek cen żywności, w ciągu kilkunastu godzin zdecydowały o odwołaniu operacji „cenowo-dochodowej” przygotowywanej przez wiele miesięcy. Jej fiasko było osobistą klęską Jaroszewicza, ale także potężnym ciosem w autorytet I sekretarza KC PZPR Edwarda Gierka, który zaczął tracić także zaufanie „radzieckich”, jak w kręgach kierowniczych PZPR nazywano kierownictwo KPZR. Nadchodzącego nieubłagania końca epoki Gierka nie mogły powstrzymać organizowane masowo wiece poparcia dla towarzysza Edwarda i potępienia dla „chuliganów i warchołów” ani ofensywa propagandowa w mediach, ani represje wobec uczestników protestów. Te ostatnie, obliczone na spacyfikowanie buntowniczych nastrojów w społeczeństwie, przyniosły nieoczekiwany przez komunistów skutek – powstanie Komitetu Obrony Robotników, zbudowanego na akcji udzielania pomocy materialnej i prawnej ofiarom represji z Radomia i Ursusa.

**Budynek Komendy Wojewódzkiej
MO w Radomiu przy ul.
Kilińskiego, w którym - po
pacyfikacji protestujących
Polaków przez służby terroru
reżimu Gierka - odbywało się
bicie zatrzymanych
manifestantów na „ścieżkach
zdrowia”. Fot. z zasobu IPN**

**Radom, czerwiec 1976.
Zdewastowane wnętrza KW PZPR.
Fot. z zasobu IPN**

COFNIJ SIĘ